

Gróf Széchenyi Ödön

A reformer, akinek két hazája volt

Néhány szó kiadványunkról

Kiadványunkkal gróf Széchenyi Ödön, a magyarországi tűzoltó mozgalom atyja, és a törökországi tűzoltóság megreformálója előtt tisztelgünk. Kivételes, modern értelemben vett világfiként Magyarországon és Törökországban is maradandót alkotott a tűzoltás területén; emléke pedig ma is velünk él. Nevét több emléktábla is őrzi úgy Budapesten, mint Párizsban vagy Isztambulban. Szeretettel és tisztelettel emlékeznek rá a hajózás és a közlekedés szerelmesei, szakmabeliek, tűzoltók, a katasztrófavédelem képviselői és mindazok, akik a közért végzett áldozatos munkáját példamutatónak tartják.

Gróf Széchenyi Ödön ifjúkori...

Emlékét számos plakett és érem is őrzi, köztük az ünnepélyes rendezvényeken átadott érmek, alkotások. Alakja megjelenik többek között a Magyar Tűzoltó Szövetség által a jubileumi év alkalmából kezdeményezett és 2020-ban kiadott emlékbélyegen és az 50 Ft-os pénzérme első napi veretének borítóján is.

A tűzoltó szakma számára Széchenyi Ödön munkássága ma is alapvető hivatkozási pontot jelent. A Katasztrófavédelem Központi Múzeumának állandó kiállítása külön tárlókkal állít emléket a modern magyar tűzoltószervezet létrehozójának.

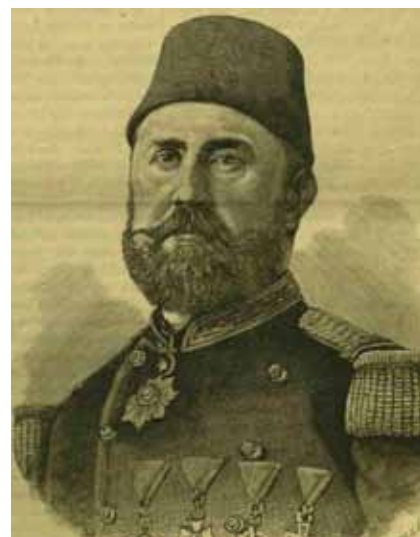
1989. december 14-én – több, mint 40 éves hallgatás után – a BM Duna Palotában kiállítással, majd a Fővárosi Tűzoltó Parancsnokságon emléktábla-avatással tisztelegtek a jelenlévők gróf Széchenyi Ödön születésének 150. évfordulóján.

Komoly előkészítő munka eredményeként – dr. Héra Attila tű. vezérőrnagy, a tűzoltóság akkori országos parancsnoka irányításával – született a BM Duna Palotában rendezett kiállítás, ahol török küldöttség is képviseltette magát. A hosszú hallgatás megtörését a politikai, társadalmi helyzet változása is segítette, de

az úttörő kezdeményezés érdeme elvitathatatlan. Az esemény jelentőségét mutatja, hogy a Széchenyi Ödönről 30 éve történt megemlékezést megtisztelte jelenlétével

- az isztambuli tűzoltóság főparancsnoka,
- dr. Horváth István belügyminiszter,
- dr. Beck Tamás ipari és kereskedelmi miniszter,
- Törökország budapesti nagykövete és
- dr. Rubovszky András, a Széchenyi Társaság akkori elnöke.

Mindezek közben elindult az az érlelődési folyamat, amelynek eredményeként, ma már természe-

...és törökországi arcképe

tesnek tekintjük a tűzoltó elődökre való visszaemlékezést, ismét Szent Flórián lett a tűzoltók védőszentje. Mindez egyszerre volt hagyományteremtés és a gyökerekhez való visszatérés.

Gróf Széchenyi Ödön születésének 180. évfordulója alkalmából, emlékének tiszteletére a BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság emléktáblát készíttetett, amely Oláh Mátyás László képzőművész alkotása. Az emléktáblát ünnepélyes keretek között a katasztrófavédelem főigazgatója és Széchenyi Tímea, a Széchenyi család leszármazottja együtt leplezte le.

A 150 éves Magyar Tűzoltó Szövetség 2020. február 1-jén 11 órakor, az Erzsébet-híd pesti hídfőjénél – a Budapestben megalakított, első hivatásos tűzoltóság egykori épületének közelében – emléktáblát avatott gróf Széchenyi Ödön tiszteletére. Az esemény megvalósulását Budapest Főváros Önkormányzata támogatta. Fotó: MTSZ

A gróf emlékére közterületet neveztek el az alsógödi Duna-parton. A parkban, amely Széchenyi Ödön egykori gödi birtokához tartozott, szobrot állítottak a szintén róla elnevezett forrásnál. Az emlékmű alatt kétnyelvű tábla jelzi, hogy a gróf személyében, életpályájában, munkásságában meghatározó volt két nép, két kultúra, a magyarok és a törökök szolgálata.

Végül, mintegy szimbolizálva a magyar-török barátságot és összekötve a gróf két hazáját, a Magyar Tűzoltó Szövetség megalakulásának 150. évfordulóján megjelent kiadványának évében, 2020-ban bronz emléktáblát is

avatott február 1-jén az Erzsébet híd pesti hídfőjénél, valamint egy másikat adományozott Isztambulban, a Török Tűzoltó Múzeumnak. Mindkét alkotás Kovács Zoltán szobrászművész munkája.

Gróf Széchenyi Ödön alakja gyakorlatilag egybeforrt a magyar és a török tűzoltással tűzoltósággal egyaránt. Kiadványunkban – mely a magyarországi szervezett tűzoltás és a Magyar Tűzoltó Szövetség 150 éves fennállása tiszteletére készült – az ő életének két szakába engedünk bepillantást: dr. Berki Imre a gróf életútjának magyarországi, míg Fodor Gábor a törökországi állomását mutatja be.

A Magyar Nemzeti Bank által az MTSZ és a szervezett tűzoltás 150 éves évfordulójára kibocsátott 50 Ft-os pénzforgalmi érme első napi veretének díszcsomagolásos képe, rajta gróf Széchenyi Ödön portréjával.

Fotó: Magyar Pénzverő Zrt.

Dr. Berki Imre

Gróf Széchenyi Ödön élete és munkássága

Az első évtizedek

Gróf Széchenyi Ödön „a legnagyobb magyar”, Széchenyi István és Seilern Crescence grófnő másodszülött fia 1839. december 14-én látta meg a napvilágot Pozsonyban. Nagyapja, Széchenyi Ferenc, a Nemzeti Múzeum megalapítója. Apja, Széchenyi István a XIX. század első felében megindult nemzeti liberális reformmozgalom legjelentősebb személyisége, a Magyar Tudományos Akadémia alapítója és tagja. Kezdeményezésére épült fel a Lánchíd, indult meg Magyarországon a gőzhajózás, és az ő nevéhez fűződik – többek között – a Duna és Tisza szabályozása is. Testvére, a nála két évvel idősebb Béla, híres utazó, a Magyar Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagja.

Nagycenken élt, neveltetése megfelelt társadalmi helyzetének. „rakoncátlan fiú, sok baj van a neveltetésével [...] szülői viszont elkényeztetik. Különbségekre hajlik [...] nem volt, aki féken tartsa”. Tanulmányait Sopronban és Nagycenken a szülői házban végezte. Kitűnően beszélt franciául, németül, angolul, olaszul, törökül, ismerte a latin és a görög nyelvet. Nyolcéves korától apja nem volt mellette, a

Gróf Széchenyi István családja

szabadságharc bukásakor alig volt kilenc éves. Édesapját sokat látogatta a döblingi gyógyintézetben, aki fia figyelmét a sportokra terelte, és fenntartotta benne a sportok iránti állandó érdeklődést. Apja tanácsára sokat utazott, hogy világot lásson. Levelében írja, hogy „Ödön tengerész kíván lenni! Én nem bánom. Mi is lehetne más? Kossuth,

ha megtudja, örülni fog, hogy praktikus buzdítása: „Tengerre magyar!” - fiamon is fogott.”¹

Ifjú korától kezdve gyakran tett hosszabb-rövidebb utazásokat Európa-szerte, hogy megismerje a különböző országok anyagi és

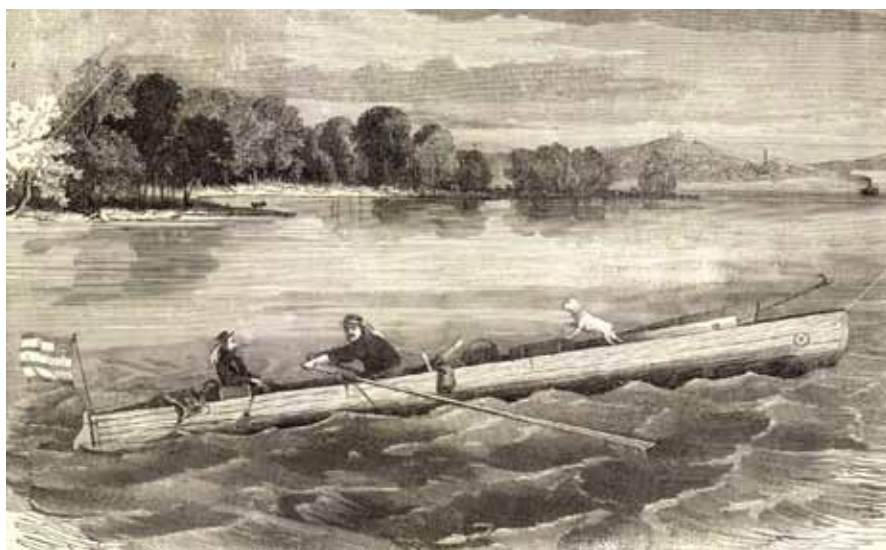
1 Széchenyi István 1858. október 25-én Döblingből, Tasner Antalhoz írt leveléből.

szellemi kultúráját. Korán megmutatkozott kiváló műszaki érzéke és érdeklődése az újdonságok iránt, különösen a hajózás és a gépészet érdekelte. Mindenben kiváló akart lenni, méltó a „legnagyobb magyar” fiához². A családi háttér Széchenyi Ödön egész életének és munkásságának is irányt szabott.

Útkeresés. Közéleti szerepvállalása, hazafias vállalkozások

Széchenyi Ödön, követve felmenői példáját, vagyonát és tehetségét igyekezett hazája szolgálatába állítani. 1871 és 1872 között országgyűlési képviselőseget vállalt, a nemzet gazdasági felemelésére és vagyonának pótlására pedig haladó szellemű vállalkozásokat indított.

1861-ben, apja halála (1860. április 8.) után Pestre költözött. A kalandokat kereső, nyughatatlan fiatalember édesapja munkáját folytatva lépett a közélet színterére. A kor azonban nem kedvezett a „legnagyobb magyar” fiának, mivel rebellisként tartották számon, minden megmozdulását, utazását titkosrendőrök figyelték, s igyekeztek személyét befeketíteni. Kortársai közül sokan nem értették meg, nem méltányolták törekvését³, így különböző társulatokban és egyesületekben vállalt aktív szerepet.

Széchenyi Ödön Sympathy nevű csónakján

Részt vett többek között a külföldi utazások megkönnyítését, szélesebb körű elterjedését elősegítő Első Magyar Utazási Társaság, valamint az evezősport népszerűsítését célzó Buda-Pesti Hajós Egylet létrehozásában. 1862-ben Sympathy nevű csónakjával a bajorországi Vilshofentől Pestig evezett, az első szakaszon egyedül, Linztől Keve Józseffel.

Atyjától örökölte a sportok iránti érdeklődését. A „Csónakdá”-ból kinőtt Nemzeti Hajóegylet egyik vezéralakja volt, s eleinte maga is evezősként versenyzett. Később a versenyek és bálók főrendezőjeként jeleskedett, sőt még tánczenét is szerzett a sport propagálására. Rózsavölgyi és társa kiadásában jelentek meg a Hableány polka, Hajóegyleti polka, a Regatta négyes, a Katinka keringő stb. zeneművei.

1861 és 1863 között öt egyesület, egylet és társulat vezetésében

vállalt szerepet. Buda-Pesti Hajós Egylet, a Kereskedelmi és Iparegylet, a Budai Népszínház és még számos gazdasági és kulturális intézmény alapítója, részvényese vagy adományozója.

Nem hagyta nyugodni a gondolat, hogyan köthetné össze vízi úton Európát az Atlanti-óceánnal és a Fekete-, illetve a Földközi-tengerrel. Kísérlete sikerrel járt, és 1867 tavaszán a Duna, Majna, Rajna, Marne és Szajna folyókon keresztül érkezett meg Párizsba saját tervezésű gőzösén. Vállalkozásáért III. Napóleon császár becsületrenddel tüntette ki, a Hableány nevű hajója pedig a párizsi világkiállításon aranyérmet szerzett.

A világkiállításról hazajöve még abban az évben kérvényezte, hogy a Párizsban látott emelőgép mintájára a Várhegyen építhesse-nek hasonló szerkezetet. A Budai Hegypálya Társulat 1870. március 2-án nyitotta meg a gőzüzemű

2 Kocsis Piroska: Gróf Széchenyi Ödön, a magyar mágnás és a török főúr Archivnet 14. évfolyam (2014) 6. szám

3 Kocsis Piroska: Széchenyi Ödön, a „tűz-pasa” Magyar Nemzeti Levéltár <http://mnl.gov.hu/print/8282>

budavári siklót. A Wohllart Henrik tervei alapján épített 100 méter hosszú kétvágányú pálya magasságkülönbsége 48 méter volt és 30 fokos szögben emelkedett. Meghajtását 35 lóerős gőzgép végezte.

Részt vett 1867-ben a későbbi MÁVAG gyár alapjául szolgáló Magyar Svájci Gépgyár Rt., 1868-ban az Újpesti Hajógyár alapításában.

Az Első Magyar Szálloda Rt-t is 1868-ban hozta létre, és három év múlva már készen állt a Duna-parton a Grand Hotel Hungária, ami akkor Európa legjobban berendezett luxus szállodája volt. (Később, megromlott anyagi helyzete miatt, eladta részvényeit.) Felesége, Almay Irma tulajdonát képező Fő utca 72-73. szám alatti telken háromemeletes szállodát és kávéházat épített. A Széchenyi Szálló 1870-ben nyílt meg (később ez lett a Lánchíd u. 12. szám alatti Fiume Szálló).

Az ötlete nyomán valósult meg a budapesti fogaskerekű vasút 1873-ban.

Meg nem valósult tervei – lóvasút helyett gőzüzemű városi vasút kialakítása, gőzkomp felállítása Téténynél és Óbuda-Újpest között, az utcai hirdetési táblák elterjesztése, éjjeli menedékhely, népszálló építése, magán távírda létrehozása – is számos előremutató intézmény meghonosítását célozták.

A tűzkeresztségtől a szakképesítésig

Széchenyi Ödön és a tűztöltés kapcsolata az 1860-as évek elejére nyúlik vissza: 1860. szeptember

A budavári sikló

2-án előbb saját falujában, Nagy-cenken, majd Fertőszentmiklóson vett részt a lángok megfékezésében és esett át a tűzkeresztségen, közvetlen környezetében tapasztalva meg a hivatásos tűztöltőség hiányosságait, valamint annak boszszantó és sok esetben tragikus következményeit.⁴

„Nagy-Czenken f. hó 2-án tűz ütött ki, mely csakhamar 8 házat s gazdasági épületet hamvasztott el. A nagy Széchenyi Istvánnak egyik fia Ödön (Béla nem levén honn) Zichy Géza gróffal legott a szerencsétlenség helyére sietett, s a nemes szívű grófok elsők voltak az oltók közt, magukat veszélynek téve ki, úgy hogy Széchenyi Ödön gróf ruhája testén égni kezdett, ők azonnal intézkedtek, hogy némileg enyhítsék a szerencsétlen káro-

sultak nyomorát. — Ugyanaz nap Fertő-Szent-Miklóson is tűz ütött ki, melynek 98 ház lett martaléka. A derék Ödön gróf itt is azonnal megjelent, másnap pedig kenyérrel láttatta el a számos éhezőket!”⁵

1862-ben a magyar udvari kancellária Waldstein János gróf⁶ visszalépése után a Londonban megrendezett harmadik nemzetközi világi kiállítás kormánybiztosának nevezte ki. Kormánybiztosként mindent elkövetett, hogy a magyar kiállítási tárgyak „a nemzet méltóságának megfelelő jó helyre jussanak”. Elérte, hogy a kiállított tárgyakat „szembetűnő helyen”, két nagyobb udvarban helyezték

⁵ Pesti Hírnök, 1860. szeptember 11.

⁶ Dr. gróf Waldstein-Wartenberg János Nepomuk (Nagymegyer, 1809. augusztus 21. – Bécs, 1876. június 3.) bölcséleti és jogi doktor, műgyűjtő, császári és királyi kamarás és valóságos belső titkos tanácsos, a Magyar Tudományos Akadémia igazgatótagja.

⁴ Lindner Gyula: Széchenyi Ödön, a magyar és a török tűztöltőség megszervezője Belügyi Szemle 2020. sajtó alatt

Széchenyi Ödön mint londoni tűzoltó

el, s e két kiállítási udvart magyar nemzeti színű zászlókkal díszítve „Hungary” felirattal látták el, ezzel is hirdetve „nemzeti önállóságunkat”. Öthetes londoni tartózkodását felhasználva megismerkedett a világhírű helyi tűzoltó gárdával, a „Fire Brigade”-dal⁷, és a legjobb ajánlólevelekkel szolgálatra jelentkezett, hogy gyakorlati tűzoltói ismereteket szerezzen.⁸

7 A londoni tűzoltóság megszervezése a 18. század második felére tehető, az 1830-as években 10 tűzoltóbiztosító-társaság finanszírozza munkájukat, a testület pedig a londoni világkiállítás idején már közel 130 tűzoltóval működik. Parancsnokuk, Shaw Eyre Massey 1861 szeptemberében vette át a londoni tűzoltóság vezetését az egy évvel korábban egy tüzeset során szolgálatteljesítés közben elhunyt James Braidwood parancsnoktól.

8 Széchenyi Ödön életére vonatkozóan ld. Roncsik, 1938.

Az angol tűzoltókapitányt meglepte a fiatal, gazdag magyar mágnás vállalkozása, s engedélyezte belépését a tűzoltósághoz. Shaw Eyre Massey, a nagy tudással és szakértelemmel rendelkező parancsnok, akinek nevéhez fűződik a híres „bronzsisak” és a színházakban ma is használt vasfüggöny bevezetése, nem volt tekintettel a gróf származására, előkelő angol főúri összeköttetéseire. A legnehezebb, legfáradtságosabb munkákat is elvégeztette vele, így Széchenyi cipelte, takarította és halzsírral kengette a tömlőket, szerkarbantartási munkákat végzett úgy, hogy „megfájdult a háta”, a „tenyere kikérgesedett”. A gróf kiállta a próbát, munkabíráásával, elszántságával, lelkesedésével és szeretetreméltó modorával megkedveltette magát, kivívta nemcsak a kapitány, hanem a tisztikar elismerését, a tűzoltó legénység megbecsülését.

Széchenyi Ödön londoni tartózkodása során elsajátította a tűzoltó-szakma különböző fogásait, itt ismerkedett meg a tűzoltóság szervezeti struktúrájával, a kiképzés egyes elemeivel valamint a legkorszerűbb tűzoltótechnikákkal.

Szabadidejében nyüzsgő társasági életet élt, személyes jó barátja volt a walesi hercegnek, a későbbi VII. Edwardnak. A londoni előkelőségek, így lord Palmerston miniszterelnök ebédmeghívásán vett részt. A miniszterelnök és az angol főnemeselek nem győzték magasztalni a gróf kitartó, lankadatlan szorgalmát és munkáját, s elismerésüket fejezték ki, mivel

Sir Eyre Massey Shaw

tudták, hogy „hazája érdekében tanul és dolgozik”.

Nem véletlenül írta egy 1862 júniusi levelében bátyjának, hogy számos könyvet hoz Magyarországra, amelyek a magyar tűzoltás megszervezésében lehetnek a segítségére, majd hozzátette: „tervem a tűzoltó egyesületnek tervvázlatát kidolgozni.” Sőt, Magyarországra vezető útja során számos francia és német városban meg is állt, hogy azok tűzvédelmi szabályzatait, a tűzoltás ottani helyzetét tanulmányozza.

A fővárosi tűzoltóság megszervezése

Széchenyi hazatérve lázasan vetette bele magát a tűzoltóság itthoni megszervezésének az ügyébe. 1862 decemberében a Pesti Napló hasábjain a tűzoltóintézetek társadalmi hasznáról és az önkéntes tűzoltótestületek szükségességé-

ről értekezik. Mint írja: „A művelt országokban jól szervezett tűzoltó intézetek várják a garázda lángokat [...] itt Pesten – a fővárosban – dacára a tűzoltó műszerek szép számának, oly hiányok vannak a készülségre és kezelésre nézve, hogy egy okszerű beosztott és szervezett tűzoltóegyletnek létesítése a főszükséghez tartozik.”

Ugyanebben az évben az ifjú gróf szervezőtevékenységének a híre eljutott a kor ünnepekt írójához, Jókai Mórhoz is. Jókai a Magyar Sajtó december 7-i számában a következőket írta: „A mai nap története című rovatban Gróf Széchenyi Ödön tűzoltó társulatot alakít a fővárosban. Óhajtandó, hogy ez intézmény hazánk legkisebb falujában is megvalósuljon. Ez nem parádé, amit csak mulatságra talál ki valaki untából: hazánkban a tűzoltás rendszeresítése igazán »égető« szükség.”

1862. december 16-ára gyűlést hívott össze a tűzoltóság megszervezésére vonatkozó tervezetének megvitatására, 12 tagú szervező bizottságot alakított, a következő év elejétől pedig gyűjtést szervezett leendő tűzoltóegylete javára⁹. Széchenyi jó összeköttetéseknek hála, jelentős összeg gyűlt össze, az 1865-ben néhány hétig Magyarországon tartózkodó francia író, gróf Teleki Sándor barátja, Alexander Dumas is adakozott és 110 frankkal segítette ki a tűzoltóság szervezésének az ügyét, amit a gróf gavalléro-

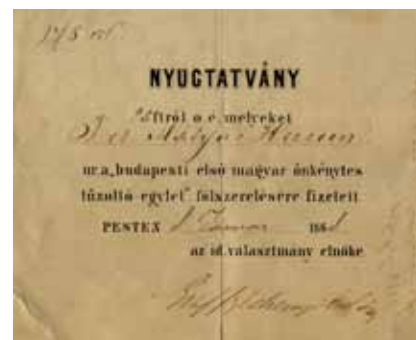
san egy díszkard ajándékozásával viszonzott.^{10 11}

Széchenyi a szervezőmunka mellett az írásnak is időt szentelt, 1864-ben Ráth Mór bizománya-ban 64 oldalon jelent meg egyetlen nyomtatásban közzétett munkája: „Tűzoltás körül tett tapasztalatok. Megyék, városok, községek és különösen az ezekben alakuló tűzoltóegyletek figyelmébe ajánlja gróf Széchenyi Ödön” címmel. Ez az első eredeti magyar tűzoltószakmunka, amely módszeresen igyekszik a tűzoltás technikai és szervezeti kérdéseit, problémáit vizsgálni, és amit megjelenése után szétkapkodtak.

Az elméleti tevékenységbe Follmann Alajos is bekapcsolódott, akivel közös tanulmányt jelentettek meg a tűzoltóságok szervezeti kereteire vonatkozóan.

A Helytartótanács az 1863-ban benyújtott tűzoltósági alapszabálytervezetét 1864 szeptemberében elutasította. Az elutasítás a tűzoltóegylet átláthatatlan és bonyolult szervezeti struktúrájának a számájára írható (az alapítók közel 50 fős tisztikarban gondolkodtak!), vagy legalábbis ez a hangoztatott ok, amely megfogalmazódott a politikusok részéről. A dolog mögött azonban politikai bizalmatlanságot lehet sejteni.

Ezt követően a kancellária 1865-ben helyt adott a kérelemnek: „az általa alapító társaival egye-

Széchenyi Ödön által kiállított nyugta

Széchenyi Ödön egyetlen, nyomtatásban közzétett munkája

temben Pest-Budán tervezett tűzoltóegyletet életbe léptesse megengedtessek, helyt adatik”.

Pest város tanácsa 1866. október 18-án tartott teljes ülésén hozott döntést az akkor már három éve húzódó „gróf Széchenyi Ödön contra Thaisz Elek főkapitány” ügyben, ami az önkéntes tűzoltóegylet alapszabályának 1. §-a miatt indult. Pest rendőrfőkapitánya, Thaisz Elek ugyanis a

⁹ Széchenyi szervezőmunkájához és a pesti tűzoltóság első éveire ld. Szilágyi et al., 1986, 171–187; Heizler, 2019, 15–30.

¹⁰ Birkás, 1936, 138.

¹¹ Lindner Gyula: Széchenyi Ödön, a magyar és a török tűzoltóság megszervezője Belügyi Szemle 2020. sajtó alatt

Megrendelések PESTEN: belváros, plebánia-épület.

Közvetítések: a megrendelő feleknek átj nélkül teljesítenek.

GRÓF SZÉCHENYI ÖDÖN pesti tűzoltóparancsnok

KRAUSE WALDEMÁR FOLLMANN ALAJOS pesti tűzoltó csapatparancsnok

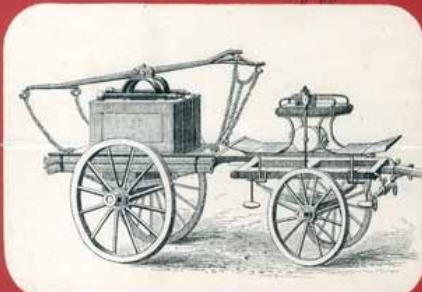
A ministerium engedélye mellett.

ORSZÁGOS KÖZPONTI IRODÁT nyitottak.

TÜZOLTÓ SZEREK BESZERZÉSÉNEK KÖZVETÍTÉSÉRE

Legjobb szerkezettű és szakértő bizottság által megpróbált tűzfecskendőköt és egyéb tűzoltó szereket szállít. Tűzoltó egyletek teljes felszerelésére és begyakorlására ajánljuk. A bel- és külföldi levelező gyárcégeivel levél összeköttetésben a legjobb szereket gyári áron kitűnő minőségben jóállás mellett szállítja.

Megrendelések elfogadtnak Pesten belváros plebánia-épület. a közgyűlési hivatalának elfüldöndök.

Széchenyi Ödön hírlevele országos tűzoltószer-beszerzési iroda nyitásáról

Részlet a Nemzeti Torna- s Tűzoltóegylet alapszabályából

tűzoltóttestület alapszabályának első paragrafusát kifogásolta, szerrinte a rendőrfőkapitány a tűzese-tek alkalmával tűzoltástechnikai, tehát tisztán szakmai kérdésekben is illetékes dönten, még akár a tűzoltóparancsnok, jelesül Széche-nyi Ödön döntéseit is fölülbírálva. Végül áthidaló megoldást hoztak, mely szerint az önkéntes tűzoltó-egylet s annak parancsnokai kö-telesek a főkapitány, illetve meg-bízottja rendelkezéseinek eleget tenni, tűzoltástechnikai tekintetben viszont egyedül a tűzoltóparancs-nok, illetve alparancsnokok intéz-kedhetnek. Thaisz ezt a határoza-tot is megfellebbezte, s csak más ügyek miatti leváltása tett pontot a történetekre.

Azonban az engedély meg-adása sem jelentette a nehézségek végét: a tűzoltóegylet ugyanis ele-inte taghiány miatt egyesült a Pesti Nemzeti Tornaegylettel és Nemze-ti Torna- és Tűzoltóegylet néven működött. Ez bevett gyakorlat volt másutt is, számos európai város-ban működtek együtt a tűzoltók és a tornászok.

1867 decemberében a tűzoltó-egylet első hivatalos nagygyűlésén Follmann Alajos, királyi járásbíró francia, angol és német példákat említett tervének alátámasztására, amelyeket a tagság el is fogadott. A két egyesület társulása azonban nem bizonyult jó ötletnek, a közös finanszírozás, közös elnökség, az illetékességi körök el nem határolá-sa miatt – ahogy az ilyen esetekben lenni szokott – számos probléma és egymás munkáját kölcsönösen ne-hezítő konfliktus támadt.¹²

1868-ban a tűzoltóság eszmé-jének terjesztése érdekében a sze-gényház előtti téren kézi tűzoltó készüléket mutatott be a közönség-nek, melynek sikere hozzájárult ah-hoz, hogy az emberek szimpátiáját megnyerje, és legyőzze a közönyt, a meg nem értést. A gróf kitartásá-nak híre ment az egész országban, így vidéken is sorra jöttek létre az önkéntes tűzoltóegyletek.

Az 1869 októberében tartott közgyűlésen már egyenruhában jelentek meg a tűzoltók, és a pa-rancsnokság a gróf vezetésével kidolgozta a Nemzeti Torna- és

¹² Lindner Gyula: Széchenyi Ödön, a ma-gyar és a török tűzoltóság megszervezője Belügyi Szemle 2020. sajtó alatt

Tűzoltó Egylet tűzoltó osztályának alapszabályait, az őrtanya helyiségének kijelölésére és átengedésére kérvényt adtak be Pest város tanácsához, majd gyakorlómesteri állást rendszeresítettek, és a Londonban vásárolt tűzoltó szerkocsival megkezdték a kiképzést.

Az első pesti tűzőrség

A tűzoltók úgy látták, hogy háttérbe szorulnak a Nemzeti Torna- és Tűzoltó Egyletben a bevételek felhasználásakor, ezért 1870-ben végül kiváltak.

Igaz, hogy az önkéntes tűzoltóság alapszabálya 1866-ban lett jóváhagyva, de Széchenyi csak 1869-ben tudta csapatát „begyakorolni”. Mászótornyot állítottak fel a tornaegylet telkén, és a gróf által beszerzett két angol fecskendőn gyakorolták a szerelést vásár- és ünnepnapokon, vagy reggel, istentisztelet előtt, este hálaadás után, így a kiképzés eredményeként alkalmassá váltak a tűzoltószolgálat ellátására.

1870. január 9-én kezdte meg működését az első pesti önkéntes tűzőrség az Eskü téren (a mai Március 15-e téren) egy őrparancsnok és 8 tűzoltó részvételével. A tűzoltóság első őrsége az Erzsébet híd pesti hídfőjénél volt. A belvárosi templom egyemeletes plébánia épületének a földszinti részén három bolthelyiség, továbbá a kapualj szolgált a parancsnoki iroda, a laktanya és a szertár céljára. Udvaruk nem volt, a pincében kialakított istállójukat a Duna minden maga-

Az első őrség épülete az Eskü téren

sabb vízállásakor elöntötte a víz. Huszonnégy éven keresztül szolgáltak ezek a dohos helyiségek az első őrség elhelyezésére. A szereket az utcán tartották és tisztították, a tömlőket a szabad Dunán a halászházak által szíveségből rendelkezésükre bocsátott bárkákon mosták.

A tűzoltók az alagsorban tartózkodtak este 9 órától reggel 5-ig, napközben pedig ki-ki saját polgári foglalkozását űzte, így a folytonos szolgálatot nem vállalhatták.

Tűz esetén a „fecskendő vezető” élesen szóló hangszerével vonulás közben a vész helyéig fújta a maga városrészének jelhangjait, amit meghallva az egyleti tagok kötelesek voltak azonnal a vész helyére sietni. Felsorakozva a parancsnok, vagy alparancsnok rendelkezéseit a leggyorsabban teljesítették.

A csapat vezetésére, azaz a csapattiszt feladatának ellátására a

főparancsnok javaslatára 1870. január 4-én tűzfelügyelői címmel Krause Waldemár lipcsei önkéntes tornász tűzoltó szakasziparancsnokot nevezték ki.

Korabeli illusztráció (részlet): pesti tűzoltók

A hivatásos tűzoltóság megalapítása

Bár az önkéntes tűzoltóság megszervezése mellett szállt síkra, hamar be kellett látnia, hogy ez nem lesz fenntartható, az egyedül nem lesz képes ellátni az állandó tűzóri feladatokat. Így már 1869-ben javasolta a fizetett városi tűzoltóság felállítását.

A városi tanács egyhangú támogatásával 1870. február 1-jén megalakult a fővárosi hivatásos tűzoltóság 12 fővel. Elhelyezést az Eskü téri épületben kapott, a főparancsnok Széchenyi Ödön lett (az önkéntesnek választott, a hivatásosnak a város által kinevezett vezetője volt).

A városi tűzoltók folyamatos szolgálatot láttak el, tehát éjjel-nappal szolgálatban voltak. Már 1870 márciusában megemelte létszámukat négy fővel, sőt március 23-án a második őrséget – a Ferencvárosban a Nyúl és az Oroszlán utca

sarkán, a volt gazdasági hivatal raktárában – is felállították 13 fővel. Az így kialakult 28 fős csapat kiképzésének megtörténtét április 20-án jelentette a főparancsnok a tanácsnak.

A fiatal tűzoltóság első nagy tűzesete nem váratott sokáig magára. 1870. április 22-én hajnali 3 órakor a toronyőrök kongatása jelezte, hogy Óbudán tűz van. A spirituszgyár égett, és oltására a városi és az önkéntes tűzoltóság egyaránt kivonult. Eredményes működésüknek köszönhetően csak a kazánház égett le, a gyár többi épületét megmentették. A hatóság elismerése megmutatkozott abban, hogy hozzájárult a harmadik tűzország felállításához, amely 1870. szeptember 15-én, a Kezrepi úton, a Népszínházzal szemben, a volt mértékhitelítő hivatal épületében 14 fővel, egy fecskendővel – mégpedig a Walser Ferenc budapesti gyárában az első magyar ipari termékként előállítottal – egy vízhordólajttal és két pár lóval megkezdte a szolgálatot.

Az 1870-es év végén a tűzoltóság 63 tűzesetről számolt be jelentésében.¹³

A Magyar Országos Tűzoltó Szövetség megalakulása

Az Országos Tűzoltó Szövetség megalakításának eszméje vidékről indult el¹⁴, mivel e gondolat megszületése a soproni tűzoltóság első emberének nevéhez kötődik. Amíg gróf Széchenyi Ödön a fővárosi tűzoltóság létrehozásán és az ennek útjában lévő akadályok elhárításán munkálkodott, addig a már működő vidéki egyesületek a szövetségbe tömörülés gondolatával foglalkoztak. Ennek meghirdetője és a szervezés kiemelkedő egyénisége a soproni önkéntesek főparancsnoka, Rösch Frigyes testnevelő tanár volt. Ő már 1869-ben beadvánnyal fordult a belügyminiszterhez a szövetség létrehozását, a települések tűzoltóságainak helyhatósági támogatását, a megalakuló tűzoltóegyletek tűzbiztosító társaságok általi támogatását javasolva.

A felvetett gondolatok állami támogatásának hiánya nem volt visszatartó erő. Rösch Frigyes munkatársaival kidolgozta a szövetség alapszabály-tervezetét, sőt

Patáky László: Kivonulás

¹³ Minárovics János: A fővárosi tűzoltóság története. <https://fovaros.katasztrofavedelem.hu/26048/a-kezdet>

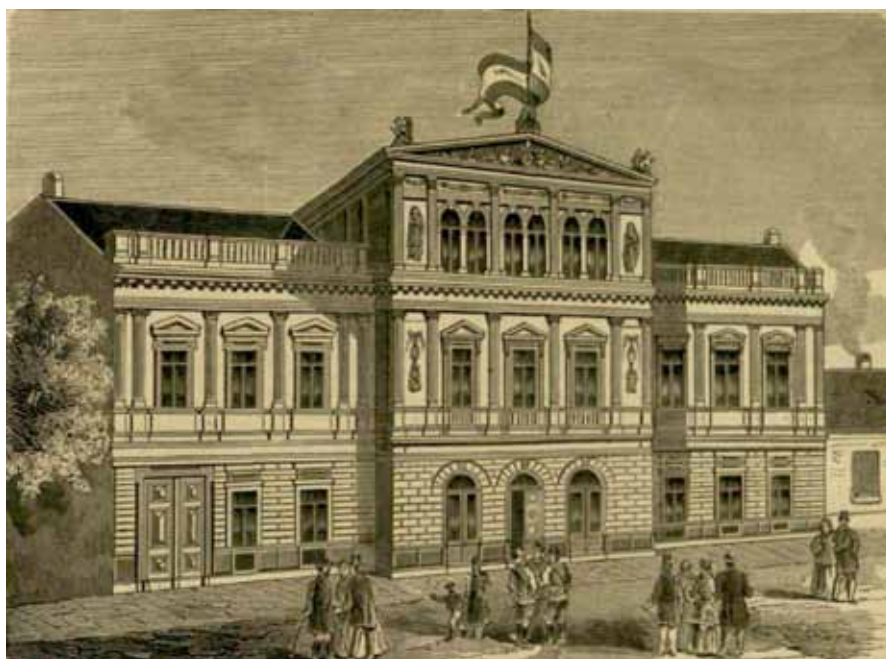
¹⁴ Markusovszky Béla: Magyar Országos Tűzoltó Szövetség története. I. rész. Az első két évtized (1870-1890) története. (Budapest, 1911. ifj. Kellner Ernő nyomdájának a betűivel. 4. oldal.)

az alakuló ülés időpontjában is megegyeztek, azt 1870. október 31-re tűzték ki. A pesti tűzoltók kezdetben a szövetség megalakításával nem értettek egyet, azt túl korainak tartották, sőt az alakuló ülésen nem is akartak megjelenni. Ám Széchenyi gróf belátta, hogy ennek sok hátránya lenne a fővárosra nézve, a szövetség a pestiekkel és a budaiakkal erősebb lenne, sőt eredményesebben szolgálná a tűzoltó ügyet, ha a székhelye a fővárosban lenne. Végül egyezség született: az alakuló gyűlés helyszíne Pest, időpontja 1870. december 5-ike lett.

Az alakuló közgyűlésen 17 egyesület 52 képviselője vett részt. 1. Debrecen főiskolai (1650 körül), 2. Arad (1834), 3. Pest-Buda gőzmalom, 4. Sopron (1866), 5. Nagyvárad (1867), 6. Pozsony (1867), 7. Temesvár (1868), 8. Nagyszombat (1868), 9. Varasd (1868), 10. Esztergom (1868), 11. Pest önkéntes (1869), 12. Nyitra (1869), 13. Pécs (1870), 14. Pest városi (1870), 15. Zágráb (1870), 16. Kassa (1870), 17. Békésgyula (1870).¹⁵

Az alakuló ülésen kimondott, hogy „az üdvös eszme terjesztése s a nemes ügy hatásosabb előmozdítása, valamint a tűzoltók összességének képviselte céljából országos szervezkedésre szükség van”. A szövetség első elnökének Széchenyit választották meg.

A tűzoltók álma valósult meg a Magyar Országos Tűzoltó Szövetség létrejöttével.

A Nemzeti Tornacsarnok épülete

A szövetség alapítói az új szervezet céljait az alábbiakban fogalmazták meg: a tűzoltók érdekeinek képviselete a törvényhozással, a kormánnyal és a hatóságokkal szemben; ezek felé a tűzoltók panaszainak, óhajainak és kívánságainak tolmácsolása; a tűzvédelem helyzetéről szóló statisztikai adatok gyűjtése, kezelése, időszakos jelentések készítése, azok közzététele; a tűzvédelem, a tűzoltás elméletének és gyakorlásának fejlesztése, az ezek útjában álló akadályok elhárítása; a tűzoltók képzése. Az alakuló ülésen elfogadott alapszabály tervezetét felterjesztették a belügyminiszternek – a jóváhagyási záradékot Zeyk Károly államtitkár írta alá 1871. szeptember 12-én.

Ettől fogva tűzoltóink egységesíthették módszereiket, versenyek rendezésével fokozhatták a

gyakorlottságot, és mivel a szövetség szava többet ért a tűzvédelmi kiadásokkal fukarkodó önkormányzatoknál, a korszerű eszközök beszerzését eredményesen szorgalmazhatták.¹⁶

Széchenyi a fővárosi tűzoltóság élén

A mind a mai napig megrendezésre kerülő tűzoltónapok mögött az a logika húzódik meg, hogy e rendezvényeken keresztül a társadalom képet kapjon a tűzoltók munkájáról, kiképzésének különféle elemeiről, a tűzoltás technikai összetevőiről stb. Ennek

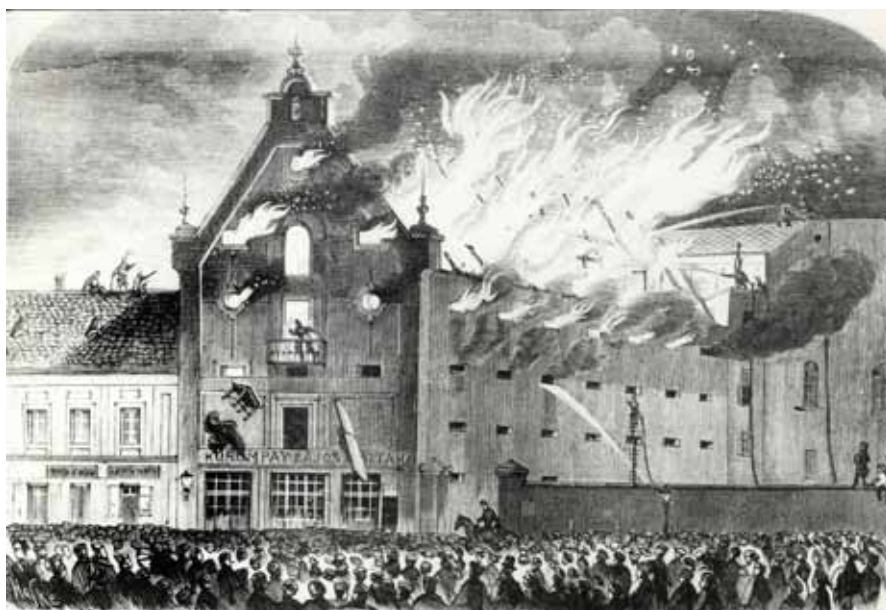
¹⁵ Dr. vitéz Roncsik Jenő: A Magyar Országos Tűzoltó Szövetség hatvanéves története 1870-0930. (Városi nyomda, Debrecen 1935. 17. oldal.)

¹⁶ Bogdán István: Régi magyar mesterségek (Budapest, Neumann Kht. 2006. 30. rész: A vörös kakas szelídítése. A tűzoltó-mesterség.

a „társadalmi munkának”, azaz a tűzoltóság társadalomban elfoglalt helyét erősítő tevékenységnek az alapját Széchenyi Ödön fektette le. 1871 májusában nagyszabású tűzoltóünnepély keretében igyekezett az elmúlt évi kiképzésen átesett tűzoltók részvételével megmutatni, hogy mit is csinál egy tűzoltó, hogyan és milyen esetekben, milyen eszközökkel lehet a közösség segítségére.¹⁷

Széchenyi, mint főparancsnok szinte minden tűzesetnél jelen volt, s jelenlétével fokozott munkára buzdította a tűzoltókat. A tűzesetek közül ki kell emelni a Nemzeti Színház díszletraktárának égését 1871. szeptember 13-án, amikor a tűzoltók emberfeletti munkával tudták csak megmenteni a színház épületét és a ruhatárát. A tűzoltók közül többen megsérültek, így gróf Batthyány Elemér is, akire üszkös gerenda esett, és a kezét összeégette. A tűznél megjelent gróf Andrassy Gyula miniszterelnök, aki személyesen is meggyőződött a tűzoltók önfeláldozó munkájáról. A színészek a tűzoltóság tiszteletére hálaelőadást rendeztek – a Peleskei nótáriust játszották –, és a bevétel felét eljuttatták a szervezetnek.

A tűzoltóság önfeláldozó tevékenységének híre eljutott a királyhoz is, Széchenyit Andrassy Gyula miniszterelnök „a közérdekek előmozdítása, s különösen a tűzoltás körül tanúsított buzgó és sikeres tevékenysége elismerésül” a Li-

A Nemzeti Színház díszletraktárának égése

pót-rend lovagkeresztjével, míg a pesti önkéntes tűzoltókat, Krause Waldemárt, Follmann Alajost, Richter Lajost, Bárány Nándor Ernőt a Nemzeti Színházban november 13-án „kiütött tűzvész továbbterjedésének rendkívüli bátorság, s elszántsággal eszközölt megakadályozásáért” az Arany Érdemkereszttel tüntette ki.¹⁸

1871 szeptemberében nagyszabású négynapos díszgyakorlatot tartottak, az első tűzoltószövetségi ünnepélyt az Újépület udvarán, amelyet Ferenc József is meglátogatott. A bemutatóra fából építettek egy háromemeletes mászóházat, ahol szemléltették a létrahágást, a házmászást és a tűz-

oltást is. A rendezvényen a pesti és vidéki egyletek mellett külföldi tűzoltó gárdák is felvonultak.

A Vasárnapi Újság 1871. szeptember 24-i száma következőképpen számolt be a tűzoltók szemléletes bemutatójáról: „Legtöbb hatást az úgynevezett mászó házon végrehajtott gyakorlatok tettek, különösen pedig a befejezését képezett nagy roham. Adott jelre az újépület különböző bejárataiból fecskendők és tűzoltó-szeres kocsik törnek elő, egy perc alatt leszerelvék, más perc és a fürge tűzoltók már a házhoz támasztják létráikat (...) a fecskendők hatalmas sugaraikat a magas épület fedelére lövellik, tűzoltók másznak a falon (...) egy anya (ti. átöltözött tűzoltó) csecsemőjével jelenik meg az ablak párkányán, hasztalan tekint segély után, kezeit tördelve s jajveszékelve szánja magát végzetes utjára – egy

¹⁸ MNL OL K 27–1871. szeptember 19. 39. ülés, 7. napirendi pont. - Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. Minisztertanácsi jegyzőkönyvek, 1867-1944. - Eredeti, aláírásokkal ellátott jegyzőkönyv.

¹⁷ Lindner Gyula: Széchenyi Ödön, a magyar és a török tűzoltóság megszervezője Belügyi Szemle 2020. sajtó alatt

lépés! És oh a föld nagyot koppan a lezuhanó kettős teher alatt. De anya és gyermek épek és halleluját zengve távoznak a vész helyéről – valamelyik serházba.”

Széchenyi mint tűzoltó főparancsnok nagy figyelmet fordított a testületek felszerelésének minőségére, korszerűségére. Angliából hozatott fecskendőket, köztük az újdonságnak számító gőzfecskendőt. Az emberi erő helyettesítésére a főparancsnok az angol Shand-Mason gyártól hozatott egy kis gőzfecskendőt, amit 1872-ben felajánlott megvételre a városi tűzoltó bizottmányon keresztül a Pest Szabad Királyi Város Tanácsának. Az új szerrel nagysikerű bemutatót tartottak 1872. december 12-én a Duna-parton. A korabeli sajtó tájékoztatása szerint a gép egy „toronymagas” hatásos sugarat adott. Tűznél először 1873. március 1-jén avatkozott be vele, a Mező utcai Orfeum égésénél.

Magá is tervezett „örsegi fecskendőt”, amely egy négykerekű, lófogatós kocsira szerelt 500 literes

A Széchenyi által vásárolt angol gőzfecskendő próbája az Eskü téren

Díszgyakorlat az országos tűzoltó ünnepélyen

víz tartály és mögötte egy szánmozdony fecskendő volt. Ez utóbbit oltáskor leemelték a kocsiról, és a tömlőket összekötötték a tartállyal. Később módosította a berendezést és a fecskendő forgatható talpon a kocsin maradt.

Az 1870-es évek első felében számos további ötlettel igyekezett támogatni a hazai tűzoltóság ügyét: tűzbiztosító társaságokat akart alapítani, tűzoltási célokra rendszeresített csavargőzöst akart forgalomba állítani, amelyet egy gőzfecskendő működtetett volna, illetve egy tűzjelző készülék megalkotásán is fáradozott ebben az időszakban. Ezeknek az ötleteknek a megvalósítását azonban egy nem várt fordulat gátolta meg, amely Széchenyi Ödön további pályafutására alapvető hatást gyakorolt.

A főváros jelentős összeget költött a hivatásos tűzoltóságra,

azonban az önkéntesek anyagi forrásait nem biztosították, így Széchenyi Ödön sem kapott fizetést. Budapesten kiépült a tűzjelző táviró rendszer, amellyel a tűzörsegeket, a városháza tornyát és a Nemzeti Színházat kötötték össze. Sikerült a város vezetésénél elérni a tűzoltáshoz szükséges víz korlátlan és költségmentes használatát, illetve a gyakorlótér kijelölését is.

Az 1872-es év végére elkészült az új mászóház a szegényház előtti téren. Akkor Európa legcélszerűbb mászóházának tartották.

Amikor Budát, Óbudát és Pestet 1873. november 17-én egyesítették, Pest 65 főnyi hivatásos osztaggal képviseltette magát Budapest tűzvédelmében.

Széchenyi Ödön belátta, hogy a tűzrendészet ügyeibe be kell kapcsolni a hatóságokat is, sőt az lenne a legjobb, ha a tűzrendészetet

Gróf Széchenyi Ödön portréja

az állam által megoldandó feladatok közé sorolnák, ezért 1873 májusában emlékiratot nyújtott be a belügyminiszternek. Ebben rámutatott arra, hogy a tűzoltóintézmények fejlesztését az egész művelt világ magáévá tette, s nem sajnálja azoktól sem az anyagi és sem az erkölcsi támogatást, csak éppen hazánkban sínylődik szegényebben és kezdetlegesebben. Felhívta a figyelmet azokra a módokra és eszközökre, amelyekkel a még bölcsőjében lévő magyar tűzoltóság megerősíthető. Javasolta országos tűzrendészeti és tűzoltósági felügyelőség létesítését. Végül így zárta emlékiratát: „ez alkalommal szükségesnek találok egyszerűen kinyilvánítani, miszerint én öröklött összes tevékenységemet, a tűzoltóság terén szerzett minden tapasztalataimat, a fenti intézmény létesítésére, a legnagyobb örömmel és készséggel Nagyméltóságod

rendelkezése alá helyezem”. Kidolgozta az utasítást is a magyar királyi országos tűzrendészeti és tűzoltósági vezérfelügyelőség számára. Elkészítette a tűzrendészeti felügyelet költségvetését is, és előterjesztést tett a pénzügyminiszterhez, kérve a tervezet megvalósításának támogatását, de sem a belügy-, sem a pénzügyminiszter nem méltányolta ezeket a terveit.

1873. július 27-én, amikor a bécsi világkiállítás bírálóbizottsága és külföldi vendégei közül mintegy 450-en hazánkba látogattak, nagyszabású tűzoltó bemutatót rendezett, amin Budapest összes tűzoltótestülete részt vett.

Az egyre nagyobb számú tűzeset közül az 1873. július 29-re virradó éjjel a Kőbányai úton a magyar állam tulajdonában volt vagongyár tűzét emelem ki. Itt 6 nagy műhely lett a lángok martaléka. Az oltást Széchenyi Ödön vezette, és abban az összes pesti tűzoltócsapat részt vett. Ilyen nagy kiterjedésű tűz emberemlékezet óta nem volt Pesten. A tűzoltók derekas munkával megmentették azt az épületet, amelyben a gőzkalapácsok és kovácműhelyek voltak. Ezek 260 ezer forint értéket képviseltek. A tűz eloltása után a miniszterelnök és a kereskedelmi miniszter a helyszínen fejezte ki köszönetét a sikeres oltásért Széchenyinek és a vezetése alatt beavazott tűzoltócsapatoknak. A tűz tanulságainak levonása után Széchenyi hosszabb memorandumban mutatott rá a szabálytalanságokra, és kérte a vasút igazgatóságától azok megszüntetését.

Gróf Széchenyi Ödön önkéntes tűzoltói egyenruhában

Akadtt olyan tűzeset, amelyiknél vezetésével egyhuzamban másfél napig dolgoztak a tűzoltók. A gőzfecskendő nélkülözhetetlen szernek bizonyult a Haggenmacher-féle gőzmalom égésekor is. Sugarával sikerült a gépházat megmenteni, majd még napokig végezték vele a liszt és gabona oltását.¹⁹

Gróf Széchenyi Ödön 1874. szeptember 10-én távozott a tűzoltóság éléről. Távozása előtt még átvette a budai tűzvédség vezetését is, miután az beolvadt a Budapesti Önkéntes Tűzoltó Egyesületbe.

Még az ő irányítása alatt kezdte meg a IV. (a Próféta utcában), az V. (a Ráczvárosban), majd a VI. őrség (Óbudán) a szolgálatot.

A legénység összlétszáma 1874-ben 97 fő volt, akik a hat moz-

¹⁹ 150 éve született gróf Széchenyi Ödön (Budapest, 1989).

góőrségen, továbbá a vágóhídon és a figyelőtoronyban teljesítettek szolgálatot.

I. őrség, a tűzoltó-főparancsnokság a Plébánia-téren, 2 gépész, 5 őrparancsnok, 3 csővezető és 18 tűzoltó;

II. őrség, Nyúl-utca, 2 őrparancsnok, 1 csővezető, 9 tűzoltó;

III. őrség, Népszínház-utca, 2 őrparancsnok, 1 csővezető, 9 tűzoltó;

IV. őrség, Próféta-utca, 2 őrparancsnok, 1 csővezető, 9 tűzoltó;

V. őrség, Rácváros, 2 őrparancsnok, 1 csővezető, 9 tűzoltó;

VI. őrség, Óbuda, 2 őrparancsnok, 1 csővezető, 9 tűzoltó; Vágóhídi őrség, 1 őrparancsnok, 4 tűzoltó; Toronyőrség, 4 tűzoltó.

Ne feledjük, Széchenyi magyarországi tevékenysége, az önkéntes, majd a hivatásos tűzoltóság megszervezése Európa-szerte híressé tették, a budapesti hivatásos tűzoltóság világviszonylatban is az elsők között alakult meg (csak összehasonlításképpen: Stockholmban 1875-ben, Oslóban 1894-ben, Rómában 1887 körül szerveznek hivatásos tűzoltóegységeket).

Széchenyi nevét az európai királyi udvarokban is ismerték, nem véletlen, hogy a konstantinápolyi tűzvész után az ő neve merült föl mint lehetséges tűzoltóé, akire rábízák a város tűzvédelmének rendezését. A konstantinápolyi tűzvészben számos épület leégett, köztük az angol követség, az amerikai és a portugál konzulátus háza, a német szeretetház, valamint az olasz színház. Így elsősor-

Almay Irma, gróf Széchenyi Ödön első felesége

ban éppen ezeknek az országoknak a képviselői szorgalmazták a török portánál a tűzoltóság megszervezésének az ügyét.²⁰

Széchenyi Ödön magánélete

1864. január 10-én Esztergomban házasodott meg először, feleségül vette a nemesi származású almási Almay Mária Teréz Adelheid „Irma” kisasszonyt, almási Almay Rudolf (1812–1879), földbirtokos és báró feldegyi Feller Adél lányát. Három gyermekük született: Széchenyi András (1865–1907), Vanda (1870–1916) és Olga (1873–1889).²¹

20 Lindner Gyula: Széchenyi Ödön, a magyar és a török tűzoltóság megszervezője. Belügyi Szemle 2020. sajtó alatt

21 GUDENUS János József: A magyarországi főnemesség XX. századi genealógiája. IV. kötet. Budapest, 1998. (A továbbiakban: GUDENUS 1998.) 52.

Christopulos Eulália, gróf Széchenyi Ödön második felesége

1874-ben családját és feleségét hátrahagyva a török fővárosba költözött; szerinte az asszony „vonakodott” őt követni²², végül Széchenyi Ödön gróf Törökországba, felesége és gyermekei pedig Bécsbe költöztek.

A biztos családi háttér hiánya, tetéző az anyagi, a nevelési hiányossággal különösen Széchenyi András esetében váltak szembetűnővé – s ebben, bár egymást hibáztatták érte, szülei is egyetértettek. Széchenyi Olga a rövid életét egy Gleichenbergi gyógykezelés alkalmával végezte be 1889 tavaszán. Széchenyi Vanda 14 évesen – minden bizonnyal apja közvetítésével – egy perzsa béghez ment férjhez.²³

Olga lányának halála után Széchenyi Ödönné idegei felmondták a szolgálatot, s egy évvel később

22 MOL P 623. 304. VII. 32. 12. 8.

23 GUDENUS 1998. 52.

a Budapesti Királyi Törvényszék elmebetegként gondnokság alá helyezte. Mivel „kezdetől fogva végtelen ellenszenvet tanúsított azon eszme ellen, hogy Magyarországon ápoltassék”, előbb a bécsi Landes Irrenanstalt első osztályán részesült gyógykezelésben, majd 1890 decemberének végén egy magántebolydába szállították át. Itt hunyt el 1891. február 19-én.

Még első felesége életében Széchenyi Ödönnek gyermekei születtek egy idegen asszonytól: 1887-ben György, 1888-ban Ilona (1951), 1889-ben pedig Gusztáv (1966). Ők tehát házasságtörésből származó törvénytelen gyermekek voltak. Almay Irma halála után, 1892. augusztus 1-jén másodszor is megházasodott: feleségül vette említett gyermekei anyját, Kritopulo (Christopulos) Euláliát²⁴ (1854-1918). E frigyből még egy további, immáron törvényes gyermeke, Bálint (1893-1954) született.

²⁴ Kritopulo Eulália leszármazottja a régi görög byzanci nemes Kritopulo nemzetségnek, amely azon görög családok közé tartozott, amelyek Byzancnak az oszmánok részéről 1453-ban történt elfoglalása után régi lakóhelyükön megmaradva török államhatóság alá jutottak

1908 tavaszán ifj. Andrássy Gyula belügyminiszter arról tájékoztatta a Széchenyi nemzetséget, hogy „Széchenyi Ödön pasa Gusztáv és Ilona nevű gyermekei – az igazságügy minisztérium közvetítésével – legfelsőbb királyi kegyelemből törvényesítették”.

A Széchenyi családon belüli folyamatos harcot jelentett Ödön számára, hogy gyermekeit hivatalos örökösének ismertesse el. Végül felajánlották Ödönnek a nagycenki hitbizomány szélére eső, kb. 1/5 részét kitevő ún. hegykői gazdaságot, amit el is fogadott és 1921 tavaszán aláírta az erről szóló családi egyezményt – egyben elismerve házasságainak rangon aluli voltát. Széchenyi Ödön így egy évvel később abban a tudatban hunyhatott el, hogy gyermekei számára mégis sikerült némi elégtételt és örökséget biztosítania.²⁵

²⁵ Ballabás Dániel: Gróf Széchenyi Ödön különös házasságai. In: Széchenyi István és Zemplén megye. Szerk. Tamás Edit. Kráľovský Chlmec 2011. 114–125

Gróf Széchenyi Ödön portréja

Dr. Fodor Gábor

Gróf Széchenyi Ödön Konstantinápolyban (1874-1922)

Bár Gróf Széchenyi Ödön (1839–1922) magyarországi munkássága, a hajózás, az önkéntes tűzoltóság vagy éppen a Budavári Sikló fejlesztésében és megalakításában vállalt szerepe viszonylag jól ismertek hazánkban, s talán néhányan a török tűzoltóság modernizálásában végzett kimagasló szerepét is ismerik, azonban a vele foglalkozó írások csak nagyon felületesen érintik konstantinápolyi életét, az oszmán fővárosban végzett feladatát, vagy éppen magánéleti nehézségeit. Ezen hiányosságok annál is inkább szembetűnőek, mert élete közel 50 évét szentelte e keleti metropolisz lakóinak, felesége is a helyi görög-róm kisebbségből került ki, s gyermekei élete is szorosan összefonódott a korabeli oszmán elittel. A következőkben ezért a korszakból származó magyar és török nyelvű források mentén igyekszem röviden bemutatni Gróf Széchenyi Ödön, vagy ahogy az oszmán források említik, Zicsni/Szecsni pasa életét a Boszporusz partján.

Széchenyi Ödön, a tűzoltó

Konstantinápolyban az állandó földrengésveszély miatt, de kü-

lönösen az 1509-ben bekövetkezett elemi erejű földrengés után, egyre nagyobb teret nyertek a főleg fából épült házak, melyek ellenállóbbnak bizonyultak a merevebb kőépületeknél. Azonban a rendezetlenül, girbe-gurba és meredek utcák mentén egymásra épült házak mindig magukban hordozták a tűzvészek lehetőségét is. A városi népesség számának emelkedésével, valamint a modernizáció egyik vívmányaként a házbiztosítások megjelenésével egyre nagyobb igény mutatkozott a professzionális és modern tűzoltóság iránt. Az 1870-es évekig a tűzvészekkel a kerületi kiskereskedők által finanszírozott, önkéntesekből álló és vállon cipelhető, kezdetleges szivattyúkat és tömlőket használó ún. tulumbadzsik vették fel a harcot. Azonban ezen egységek megjelenésekor a tulajdonos nem sok jóra számíthatott: legtöbbször első dolguk az égő házban maradt értékek kifosztása volt, majd a ház és a szomszédos épületek teljes romba döntésével próbálták megakadályozni a tűz továbbterjedését. Nem véletlen, hogy az 1870-es évekre a biztosító társaságok, illetve a nagyhatalmak követségei már erélyesen követelték a szultánnál a professzionális tűzoltóság felállítását. Szé-

Gróf Széchenyi Ödön törökországi portréja

chenyit az osztrák-magyar követ, Zichy Ferenc javaslatára „kérte ki” Abdulaziz szultán Ferenc Józseftől, aki korábban láthatta már a fiatal gróf erőfeszítéseinek látványos eredményét a magyar fővárosban. Ugyanakkor vannak olyan feltételezések is, hogy Ferenc József maga ajánlotta fel Széchenyi szolgálatait a török szultánnak, megszánva őt a tűzvészek okozta károk miatt.¹

1 Kemalettin Kuzucu, Széchenyi Paşa Ve Osmanlı İtfaiyesinin Modernleştirilmesi. In: Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi. 14.2006. 35. A cikk rövidített változata magyarul is olvasható a: Kemalettin Kuzucu, Élete 48 évét az oszmánoknak és Isztambulnak áldozta egy magyar: Széchenyi Pasa. In: A magyarok nyomai Törökországban. Egy palotából és három városból nyomok. Szerk.: T. Cengiz Göncü. Isztambul, 2010. 27-42. (A könyv két nyelven, törökül és magyarul jelent meg a 2010-es pécsi és isztambuli Európa Kulturális Fővárosa programok keretében).

Gróf Széchenyi Ödön (középen, karddal) egy csoportképen (fotó: Vasárnapi Újság)

Mindenesetre az 1871-ben Konstantinápolyban megfordult gróf már akkor javaslatokat fogalmazott meg a szerkezeti átalakítások szükségességéről, melyek ugyan egy Raif Ahmet nevű kormányzó-helyettes neve alatt lettek beadva a szultánhoz, de egyértelműen Széchenyi elgondolásai szerint születtek.² Ezek végül évtizedes erőfeszítései eredményeképpen valósultak meg. Gróf Széchenyi Ödön 1874. október 17-én érkezett meg Konstantinápolyba Follmann Alajossal (1831–1906) karöltve, ahol az orosz tűzoltókkal (illetve az orosz diplomáciával) is meg kellett küzdenie a pozíciójáért. Ugyanakkor az intrikákból és a rövid versengésből végül Széchenyi jól képzett egysége került ki győztesen, így az előzetes tervek alapján egy éves időtartamra kezdte

meg a munkát. Bár Follmann az év decemberében hazatért, a magyar források szerint a következő évben helyét Bárány N. Ernő későbbi budapesti főparancsnok foglalta el, s maradt mellette majd' négy éven keresztül.³ Az oszmán források szerint azonban Bárány már októbertől a gróf mellett volt és Follmannal együtt részt vett a kezdeti tárgyalásokon is.⁴ Emellett néhány szükséges tömlő megrendelésére is azonnal sor került Angliából, de később Walser Ferenc budapesti gyárából is többször rendeltek fecskendőket, ahogy osztrák, német, angol, de néha orosz gyártóktól is. Érdekeséggéppen megemlíteném, hogy a fent felsorolt személyeken túl a későbbi magyar híradások és az oszmán források alapján Cziráky Béla, későbbi Fejér megyei főispán, külügyminiszteri osztályfőnök és

főmarsall is Széchenyivel tartott 1874-ben⁵ (majd tért vissza rövid időn belül), valamint egy Csörgey Zoltán Ahmed nevű festő is, aki később muszlimmá lett ugyan, de visszatért Budapestre.⁶ Szintén érdemes még megemlíteni Beszédes Kálmán nevét, aki Széchenyi hívására érkezett a török fővárosba az 1880-as években, majd dolgozott polgári tűzoltóként, és akit leginkább Rodostórról készített ceruzarajzai és korabeli tárcái tettek ismertté⁷. Szintén Széchenyinek köszönhetően nevezték ki Izmir (Smyrna) tűzoltó kapitányává Bogisisch Károlyt 1886-ban, ám ő egészségügyi okokból egy éven belül visszatért hazájába, ahol rövidesen elhunyt, így nem tudott olyan hírnévre szert tenni, mint a tűzpasa.⁸

Széchenyi a kezdeti megállapodáshoz híuen az európaiak által sűrűn lakott Pera városrészben, a Takszim téri laktanyában rendezte be főhadiszállását, ahol kezdetben 1 századnyi ember kiképzéséhez fogott. A rövid távú terv 1 zászlóalj és 4 század felállításáról szólt, századonként 125 emberrel. A távlati célok között 12 zászlóalj, összesen 6000 ember kiképzése szerepelt, amit azonban csak az 1910-es évek elejére sikerül elérni, de azt követően állandó emberhiánnyal

2 Cem Doğan, İtfaiyye-i Hümayun: Osmanlı İstanbul'unda Yangın, Modernleşme ve Kent Toplumu (1871–1921). İstanbul, 2019. 114–115.

3 Roncsik Jenő, Gróf Széchenyi Ödön. Debrecen, 1938. 231.

4 Kuzucu, Széchenyi, i. m., 36. Valószínűsíthetően ez az adat felel meg a valóságnak.

5 Pesti Napló, 1896. szept. 13. vö. Kuzucu, Széchenyi, i. m., 36.

6 Nemzeti Újság, 1922. máj. 30. 5.

7 Lásd: Hóvári János, Rodostói emlékek és tanulmányok. Beszédes Kálmán – Rodostó magyar képírója. Budapest, 2009.

8 Budapesti Hírlap. 1886. dec. 27. 5

küzdött a birodalomban dúló háborúk miatt. Nem véletlen, hogy a katonai rendszerben működő szultáni tűzoltóság mellett egészen az 1920-as évekig működtek a kerületi tulumbadzszi egységek is. A kezdeti nehézségeket jól jellemzi, hogy a katonai főparancsnokság közelében 1876-ban kitört és csak nagy nehézségek árán megfékezett tűzvész után a Porta egyes körei Széchenyi eltávolítását akarták elérni, melyet végül Zichy nagykövet határozott közbelépése akadályozott meg.⁹ Közel másfél évtized alatt a négy század mellé, melyből az egyik már az ázsiai oldalon, Üszküdarban szolgált, egy ötödik, tengeri századot is sikerült felállítani, melynek feladata a Boszporusz partján fekvő villákban kitört tüzek oltása volt. Emellett az 1890-es években külön parancsnokságot szervezett a szultáni palota mellé is.

Ugyanakkor a gyors fejlesztéseket akadályozták a birodalom turbulens politikai viszonyai. 1876-ban Abdulaziz szultánt erőszakkal letették a trónról, a helyére lépő II. Abdulhamid szultán pedig azonnal balkáni zavargásokkal, majd egy katasztrofális kimenetű orosz-török háborúval találta szembe magát. A Monarchia pedig okkupálta Boszniát, ami ellen-szenvet szült a törökök körében az osztrák-magyar állampolgárokkal szemben. Ez értelemszerűen kihatott a tűzoltóság megítélésére és költségvetésére is. Emellett irigyei

A konstantinápolyi tűzoltóság tisztikara, 1896 (Fotó: Vasárnapi Újság)

és rosszakarói is akadtak bőven a nyugatról jött Széchenyinek: a tulumbadzsik bevételeik csökkenése miatt orroltak meg rá, a török lakosság bizalmatlanul tekintett a nyugatról jött találmányokra és idegen szakértőkre, míg a merényletektől rettegő Abdulhamid besúgóhálózatán keresztül figyeltette a tűzoltók gyanús eszközeit. Megesett, hogy a gróf hosszas kéréseire végre beszereztek egy magas tolólétrát, mellyel a 3-4 emeletes házak felső szintjeit is elérték. Mikor a bemutatón a szultán látta, hogy a létra a palota harmadik emeletéig ér, azonnal elrendelte annak felgyújtását¹⁰. Szintén hátráltatta a beavatkozást, hogy 1887-ben egy vaklárma után már a szultántól személyesen kellett engedélyt kérni ahhoz, hogy az egy-

ségek megkezdhessék a munkát hatókörzetükön kívül¹¹.

Mindezek ellenére érzékelhető volt a lassú, de biztos fejlődés, így ezen közjátékok sem akadályozták meg Széchenyit abban, hogy elismertsége és megbecsültsége folyamatosan emelkedjen. 1877-ban ezredessé, 1880-ban vezérőrnaggyá, 1883-ban altábornagy/osztálytábornokká (törökül: ferik), 1888-ban altábornaggyá nevezték ki¹², míg élete során megkapta a lehető legmagasabb oszmán kitüntetések, így az Oszmánije rend 1. osztályát, a Medzsidiye rend nagyszalagját, a

¹¹ Budapesti Hírlap, 1887. aug. 28.

¹² Ezen kívül egyes magyar hírek szerint 1908-ban főhadosztály parancsnokká, 1912-ben pedig tábornaggyá léptették elő, de erre vonatkozó információt a török forrásokban nem találtam. Ugyanakkor tábornagyi rangja sírkövén is fel van tüntetve, ahogy az 1888-as kinevezésével elnyert „a török katonai tűzoltó ezredek parancsnoka” rang is. Ez utóbbit 1888-as kinevezésével kapta meg.

⁹ Magyar Polgár Kolozsvár. 1876. febr. 506.

¹⁰ Roncsik, Gróf Széchenyi Ödön, i. m., 268-269.

A konstantinápolyi tűzoltóság első zászlóaljának gyakorlata, 1896 (fotó: Vasárnapi Újság)

nagy arany és ezüst Imtíjáz érmet, a kis arany Lijákát érmet, a Tahliszije életmentő érmet, valamint a Tudományért és Művészetért érmet, melyeket hazai engedélyezés után hordhatott¹³. Másrészt az 1880-as évek közepén felkérték, hogy dolgozzon ki javaslatokat a vidéki városok tűzoltóságainak megszervezéséhez is, melyet el is készített, meglátásait azonban csak részlegesen vették figyelembe. Ahogy 1891-ben is határozott elutasítás fogadta azon javaslatát, hogy a tűzoltóság mintájára mentőállomásokat létesítsenek a török fővárosban – ezen ötletét végül 1911-ben Karátszonyi Jenő gróf, a Budapesti Önkéntes

Mentőegyesület elnöke és Kovách Aladár igazgató-főorvos, királyi tanácsos segítségével valósította meg, mikor is a magyar mentőegyesület ajándékaként megnyitották Konstantinápoly első mentőállomását a Takszim téri kaszárnyában¹⁴. Emellett ő jelölte ki az 1880-as évek végén megépített vízvezeték mentén a tűzcsapok helyét is. Mindezen elismerés azonban bátor és kemény munka, valamint sok szenvedés eredménye volt: a híradások szerint 1881-ben, 1892-ben, 1897-ben, 1899-ben, 1902-ben és 1911-ben is megsérült tűzoltás közben, miközben többször volt súlyos

beteg. Bár az oszmán levéltárban őrzött, rá vonatkozó iratok nagy része a fizetése, vagy a kért beszerzések elmaradása miatti panaszokat tartalmazza, ennek ellenére sem hagyta félbe küldetését, pedig Magyarországra is visszavárták, sőt, a japán császártól is érkezett megkezdés az ottani tűzoltóság felállítása tárgyában¹⁵.

Széchenyi dolgai 1908, a török alkotmányos forradalom után tovább nehezedtek. Egyrészt a zavaros és háborús időkben (Líbia – 1911, Balkán-háborúk – 1912–13, első világháború – 1914–1918, török függetlenségi háború – 1919–1922) alig jutott forrás a tűzoltóknak, másrészt a csapatokból sokaknak be kellett vonulnia a seregbe. Bár az 1910-es évek elején több magyar újságíró is foglalkozott azzal, hogy Ödön pasa vissza akar vonulni Magyarországra, végül kitarított választott hazája mellett. Sőt, az első világháború alatt több török-magyar jótékonyági akció mögé is beállt, házukban felesége és Ilona lánya kötszereket, ágyneműket, sapkát és kötényeket gyártott, míg a taskislai és bejlerbeji kórházakban önkéntesként ápolták a sebesült török katonákat¹⁶. Az elmúlt időszakban előkerült oszmán források szerint mindezekre alapozva Széchenyi kérte lánya, Ilona kitüntetését, amit szinte azonnal jóvá is hagytak, így

¹⁵ 150 éve született Gróf Széchenyi Ödön (Szerző nélkül). Budapest, 1989. 13.

¹⁶ dr. Mosony Lipót, Konstantinápolyi hírek. In: Alkotmány (212), 1915. aug. 1. 12. Taskisla a Takszik térhez közel, az európai oldalon, míg Bejlerbeji az ázsiai oldalon található.

¹³ Budapesti Közlöny, 1897. júl. 7. 1.; 1907. nov. 2. vö. Kuzucu, Széchenyi, i. m., 250.

¹⁴ Budapesti Hírlap, 1911. máj. 3. 13.; Debródi Gábor, Ambulance Station in Constantinople. In: Orvostörténeti Közlemények. 230-233., No. 1-4. 2015. 179-182.

1918-ban az ún. Sefkat érem 2. osztályát kapta, melyet főleg jótékonyasági akciókban részt vevő hölgyeknek adományozott a szultán¹⁷. A háború lezárásával – feleségének köszönhetően – azon kevesek egyike volt, aki osztrák-magyar állampolgárként az antant csapatok által megszállt Konstantinápolyban maradhatott, így élete végéig személyesen vett részt a tüzek oltásában. 1921-ben végre sor került a régóta dédelgetett álmára, vagyis a városi tűzoltóság felállítására, melynek kiépítésében azonban romló egészségi állapota miatt már csak korlátozottan tudott részt venni.

Széchenyi Ödön, a családapa

Gróf Széchenyi Ödön családi élete koránt sem lett olyan sikertörténet, mint szakmai karrierje. Már első házassága is ellenállást váltott ki családjából, mikor elvette Almay Irmát (1844–1891), egy gazdag kereskedő lányát, aki azonban így is rangon alulinak számított családjában. Ebből a házasságból három gyermek született: András (1865–1907), Vanda (1870–1916) és Olga (1873–1889)¹⁸. A később elhanyagolt gyermekek közül András tékozló életvitelével és párbajaival került többször az újságok hasábjaira, pedig apja jól

fizető állást szerzett számára az Oszmán Banknál (amit egyébként Ödön pasa többször megmentett a tűztől). Itt ismerte meg az orosz gőzhajózási társaság volt konstantinápolyi igazgatójának lányát, akit 1884-ben szülei ellenkezése dacára elvett¹⁹. Ám a házasság nem tartott sokáig, kicsapongó élete miatt Elena Korostowzoff sem bírta mellette sokáig, s végül 1899-ben elváltak; frigyükből egy Lipót (1886–1920) nevű fiú született. Lányát, Vandát is maga mellé vette és egy előkelő iráni-örmény család fiához, Vahram Dadian főtörvényszéki bíróhoz adta hozzá²⁰. Azonban a férjet az örmény nemzeti mozgalomban vállalt szerepéért később letartóztatták, s végül feleségével együtt Iránba menekült, ahol miniszteri rangra emelkedett. Azonban egy 1916-os lázadás során megölték, Vanda pedig másnap önkézevel vetett véget életének teheráni otthonukban. Széchenyi Ödön 1874-es kiköltözése során felesége állítólag nem akarta követni új állomáshelyére, ami végül házasságuk megromlásához vezetett. Olga lányuk halála után pedig felesége elmeállapota megromlott, s végül 1891-ben életét vesztette.

Az igazán érdekes az, hogy első felesége halála előtt, tehát válójában törvényen kívül is született három gyermeke:

- 1887-ben György (ő 1891-ben, vélhetőleg betegségben hunyt el),
- 1888-ban Ilona (†1951),
- 1889-ben pedig Gusztáv (†1966)²¹.
- Törvénytelen gyermekei anyját, a görög-róm származású Eulália Christopulost (1854–1918) végül 1892. augusztus 1-jén vette el, s ezt követően még egy gyermekük született, immár törvényesen, akit Bálintnak neveztek el (1893–1954)²².

Bár ismét rangon alul nősült, a későbbi birtokpercek során igyekezett bizonyítani, hogy felesége előkelő bizánci nemesi család sarja, illetve az elvárásoknak megfelelően az ortodox-keresztény Eulália áttért a katolikus hitre is. Ahogy a fenti adatokból is kitűnik, Széchenyi hét gyermekéből négyet és mindkét feleségét még életében elvesztette, továbbá a tragédiák

21 Érdekességként meg kell említeni, hogy az ún. konstantinápolyi magyar anyakönyvben György nem szerepel (ahogy szinte semelyik más forrásban sem), ahogy Ilona sem. Ugyanakkor Széchenyi Andor be lett jegyezve 1882–1886 között. A forrásra vonatkozó adatokat lásd: Csorba György, „Magyar anyakönyv”. Forrás a konstantinápolyi magyarok történetéhez. In: Keletkutatás, 2011. tavasz, 136.

22 Ballabás, Gróf Széchenyi, i. m., 122. Az esküvőre Bonetti érsek vatikáni nuncius házi kápolnájában került sor, miután Eulália Christopulos áttért a katolikus hitre. Az ara tanúi a szultán doktora, a szintén görög származású Mavrogeni és Nedzsip pasák, míg Széchenyi Ödön tanúi a helyi magyarok közül dr. Révey József és Hamvai Kovács Imre, a Konstantinápolyi Magyar Egyet elnöke és alelnöke voltak. Lásd: Fővárosi Lapok, 1892. aug. 1599. A menyasszony származásáról egymásnak ellentmondó információk láttak napvilágot: míg egyes sajtótermékek egy gazdag izmíri család lányaként írták le, máshol egy asztalos és egy mosónő lányaként, Isztambul Tatavla kerületében született nőként írnak róla.

17 Sinan Çoluk, Hem kont hem paşa... İtfaiyenin başında 48 sene Ödön Seçeni. In: #Tarih (68.), Ocak 2020. 60–61.

18 Ballabás Dániel, Gróf Széchenyi Ödön különös házasságai. In: Tamád Edit (szerk.), Széchenyi István és Zemplén megye. Král'ovsky Chlmec, 2011. 117.

19 Fővárosi Lapok, 1886. ápr. 27. 846.

20 Bár a magyar újságok előtte arról írtak, hogy gróf Weinckheim Henrik (1857–1908) Konstantinápolyban eljegyezte Vandát 1885 májusában és ősszel meg is tartják az esküvőt. Budapesti Hírlap, 1885. máj. 23. 6.

árnyékában rangon aluli házasságai miatt jórészt a családi birtokok örökléséből is kimaradt.

Széchenyi Ödön, a hazafi

Magyar – török kapcsolatok

Bár életéből 48 évet az Oszmán Birodalomban töltött, gróf Széchenyi Ödön magyar nemzet iránt táplált szeretete mit sem csökkent az évek alatt, annak ellenére sem, hogy többször pletykálták róla magyar újságok, hogy áttért a muszlim hitre²³. (Valójában ő volt az első olyan személy, aki keresztény hitét megtartva nyerhette el a pasai, tábornoki címet.)

Már közvetlenül külföldi munkavállalása után, 1875-ben gyűjtést szervezett a tabáni árvíz károsultjainak²⁴, s 1880-ban hazautazott édesapja, Széchenyi István szobrának avatására is, ahol nagy elismerést vívott ki oszmán egyenruhájában²⁵. 1884-ben a trónörökös pár kifejezett kérésére Széchenyi volt az, aki Rudolfot és Stefániát kísérte Konstantinápolyi tartózkodásuk során. De részt vett többek között Szilágyi Dániel (1830–1885), a neves könyvkereskedő temetésén, a keleti vonatútvonal megnyitását követően 1887-ben és 1888-ban Konstantinápolyba érkező magyar turistacsoportok fogadásában²⁶,

Magyar tűzoltók által Széchenyinek ajándékba adott fogat, 1892 (fotó: Vasárnapi Újság)

valamint 1888-ban a Vámbéry Árminnal (1832–1913) és az akadémia titkárával, Fraknoi Vilmosmal (1843–1927) a soraiban érkező delegáció programjain.

Szintén aktív szerepet vállalt a Szent Benedek (Saint Benoît) Líceum kápolnájában eltemetett egykori magyar menekültek emlékének ápolásában is, így 1894-ben Csáky Krisztina kapott új koporsót Széchenyi vezetésével, míg 1902-ben ugyanitt emlékmisét és koszorúzást vezényelt le II. Rákóczi Ferenc sírjánál²⁷. De szintén Vámbéry segítségével volt, mikor az a Millenniumi ünnepségek miatt azzal a céllal járt a Portán, hogy II. Abdulhamidtól

olyan magyar vonatkozású tárgyakat kérjen kölcsön, melyeket a Hódoltság alatt vittek el a Magyar Királyság területéről. Széchenyi Ödön a magántulajdonában lévő két, Bercsényi huszárt ábrázoló gyertyatartót ajánlotta fel a kiállításához, melyek állítólag II. Rákóczi Ferenc egykori rodostói „palotájából” származtak²⁸.

Magyar kulturális élet

Ödön pasa emellett aktív szerepet vállalt a helyi magyarok kulturális életében is, így az 1906-ban újjáalakult Konstantinápolyi Magyar Egyletnek tiszteletbeli elnöke lett, de aktív szerepet vállalt a társaság korábbi működésében is. Az 1910-es években az Egylet magyar nyelvtanfolyamok nyitásával és török diákok magyar ipariskolákba történő küldésével vezető szerepet vállalt a két ország között

23 Ellenzék, 1885. aug. 17. 737.

24 A Hon, 1875. aug. 54.

25 Kuzucu, Széchenyi, i. m., 50–51.

26 Az Orient Express Konstantinápolyba történő megérkezését is lehetővé tévő új vonalat bemutatandó a Magyar Államvasutak Városi Menetjegyirodájának szervezésében

két utazásra is sor került, mindkét esetben fényes fogadások kísérték a magyarok megérkezését. A második csoportban helyet kapott Kúnos Ignác turkológus, a Keleti Akadémia később igazgatója, illetve Thaly Kálmán történész is, a Rákóczi kutatások egyik meghatározó személyisége. Lásd.: Pesti Hírlap, 1888. okt. 4. 5.

27 Budapesti Hírlap, 1894. okt. 20. 8. és 1902. máj. 30. 4.

28 dr. Krizsán László, Vámbéry Ármin konstantinápolyi küldetése. In: Földrajzi Múzeumi Tanulmányok. 8. 1990. 67.

ti gazdasági és kulturális kapcsolatok erősítésében²⁹. Ahogy már részben utaltam rá, a világháború során családjával segítette a sebesült török katonákat, támogatta a konstantinápolyi török-magyar segélykoncertek megszervezését, emellett részt vett az 1916. év végén megalapított Konstantinápolyi Magyar Tudományos Intézetet egyes programjain is.

Hazai tűzoltói kapcsolatai

Azonban nem csak hazája, de szűkebben vett szakmája képviselőivel is szoros kapcsolatot ápolott a Konstantinápolyban töltött évtizedei alatt. Hazautazott az Önkéntes Magyar Tűzoltóegylet 5000. és 10000. ünnepének alkalomával szervezett ünnepségekre (igaz, ez utóbbiról egy vonatbaleset miatt elkésett), míg sűrűn fogadott magyar tűzoltó küldöttségeket a török fővárosban is. Ezek közül kétségtől a leghíresebb az 1892 nyarán szervezett kirándulás volt, melynek keretében Széchenyi 30 éves tűzoltó jubileumát ünnepelték meg. A többek között Follmann Alajos tűzoltó szövetségi alelnököt, Bárány N. Ernő főparancsnokot, Várady Ferenc esperest, Karácson Imre lelkészt és Walser Ferenc gyártulajdonost is a soraiban tudó 50 fős küldöttség

Magyar tűzoltók látogatóban Konstantinápolyban, 1892-ben (fotó: Vasárnapi Újság)

tiszteletére látványos gyakorlatot tartottak a Takszim téri kaszárnyában, több fogadásra és kerti partira is sort került, s Várady misét is celebrált a nagykövetség kertjében. A mise után Széchenyi átadta a magyar bajtársak számára általa készíttetett egyedi zászlót, melyhez zászlóanyának Calice báró, osztrák-magyar nagykövet feleségét kérték fel. A küldöttség emellett ajándékkul átadott egy teljesen felszerelt ló vontatta tűzoltó kocsit is az isztambuli testvérszervezetnek³⁰. A következő két hétben a küldöttség különféle programokon vett részt, többek között egy hagyományos pénteki szelámlikon³¹ is, amely után egyrészt Calice báró röviden bemutathatta a szultánnak a küldöttség vezetőit, másrészt később Abdulhamid különböző rangú kitüntetésekben részesítet-

te az 50 fős magyar társaságot³². Az egész utazásról a magyar és külföldi újságok beszámolóí mellett útleírást készített és jelentetett meg Chriszto Miklós gyulai tűzoltóparancsnok, amelyben részletesen beszámol a két hetes látogatás jelentősebb eseményeiről³³. Hasonló látogatásra került sor 1899-ben is, mikor Széchenyi Ödön 25 éves török tűzoltó parancsnoki jubileumát ünnepelték. A beszámolók szerint a magyar tűzoltókat Novotny Béla, Rauscher Béla, Hermann Ede és Kerschek Gyula parancsnokok képviselték, akik továbbították József főherceg üdvözlését, és akik szintén szultáni kitüntetésekkel távoztak a török fővárosból³⁴. Széchenyi emellett ott volt 1917-ben a Magyar barátság sugárút isztambuli megnyitó-

29 Az Egyletet ekkor Baumgarten Izidor, a Magyar Kereskedelmi Rt. fiókigazgatója vezette, mellette többek között Hegyei Géza zongoraművész vállalt aktív szerepet benne, aki többször zenélt az egyesület báljain, majd vállalt főszerepet a világháború alatti budapesti és konstantinápolyi segélykoncertek megszervezésében.

30 Fővárosi Lapok, 1892. júl. 14. 1435.

31 A szultán pénteki istentiszteletre történő nyilvános ki-és felvonulása.

32 A szultán pénteki istentiszteletre történő nyilvános ki-és felvonulása.

33 Chriszto Miklós, Konstantinápolyi emlékeim. Gyula, 1893.

34 Budapesti Hírlap, 1899. okt. 28. 8.

A Magyar barátság sugárút konstantinápolyi (isztambuli) megnyitója, közepén, világosabb ruhában Széchenyivel, 1917 (fotó: Tolnai Világlapja)

ján is, melyre a mai Múzeum körút Mehmed szultán körúttá történő átnevezése után került sor³⁵. Végül érdemes még kiemelni, hogy a világháború utolsó évében egy, az ember- és anyagihiány miatt több napig tomboló tűzvész után Werkerle Sándor miniszterelnök utasítására Erdély Ernő győri és Papp Ferenc szegedi tűzoltóparancsnok, valamint Kuharszky László, a Magyar Tűzoltószövetség titkára utaztak Konstantinápolyba, hogy leszűrjék az újabb pusztítás tapasztalatait és javaslatokat tegyenek a felszerelés kiegészítésére³⁶. A küldöttséget természetesen ismét Ödön pasa fogadta és kalauzolta a török fővárosban, ám az összeom-

lás közeledtével a látogatás konkrét eredményekkel nem járt.

Temetése és emlékezete

Gróf Széchenyi Ödön második felesége 1919-es halála után és az elhúzódó háborús viszonyok miatt egyre visszavonultabb életet élt, a politikai változások miatt Magyarországgal és a magyar bajtársakkal is megszakadt a kapcsolata, míg végül 1922. március 24-én örökre lehunyta szemeit Konstantinápolyban. Temetésére a Sisli városrészben található grúz-katolikus Notre Damme de Lourdes templomban került sor, majd végakarata szerint a Ferikőj városrészben található katolikus temetőben lelt végső nyugalmat elhunyt kisgyermeké, György és

felesége mellett³⁷. Temetése igazi török-magyar esemény volt, sírjánál a helyi magyar kolónia képviselői mellett a korábban Magyarországon tanulmányokat folytató török diákok is beszédet mondtak³⁸. A halálhír Magyarországra történő megérkezését követően 1922 májusában a belvárosi plébániatemplomban Török Zoltán plébános celebrálása mellett került sor gyászmisére. Ahogy a Pesti Hírlap gyászjelentésének végén a pasát személyesen is ismerő újságíró keserédesen megjegyezte: „Idegenben halt meg a legnagyobb magyar fia, mert idehaza gróf létére munkájából nem tudott megélni.”³⁹

Széchenyi Ödön nem csak a Magyar Önkéntes Tűzoltóegylet és a katonai alapon szerveződő Szultáni Tűzoltócsapatok felállításában vállalt meghatározó szerepet, de évtizedeken keresztül fontos összekötőkapocs volt a két ország között. Értékét mi sem jelzi jobban,

37 A temető naplója szerint Györgyöt később helyezték át a családi sírba, de sajnos dátum nem szerepel a bejegyzés mellett. Ugyanakkor miután Eulália neve szerepel a sírhely bejegyzései között elsőként, míg őt György követi, így vélhetően édesanyja elhunyt után helyezték át a négy évesen elhunyt György maradványait az új családi sírba. A Ferikőj Katolikus temető temetési naplója, 361. Carré St. Laurent III-IV., 164. számú sír (régí számozás szerint 272.)

38 Turán, A Turáni Társaság Folyóirata. 1922. 131. „A Magyarországon tanult török ifjak ugyanis, mint bennünket értesítenek, kötelességüknek érezték, hogy a temetésen testületileg részt vegyenek s nevükben Mehmed Hadi okl. gazdasz magyar nyelvű beszédben búcsúztatta el a török testvérnép-nél második hazára lelt magyar arisztokratát.”

39 Pesti Hírlap, 1922. ápr. 5. 6.

35 Török-magyar kapcsolatok az Oszmán Birodalomtól napjainkig. A levéltári dokumentumok tükrében. Iztambul, 2016. 446-451. (A kötet a török és a magyar állami levéltárak együttműködésében, két nyelven jelent meg).

36 Az Újság, 1918. aug. 4. 10.

A Magyar Tűzoltó Szövetség Gróf Széchenyi Ödön emléklakettje
(fotó: MTSZ)

mint hogy a mai napig számtalan magyar és török nyelvű tanulmány, cikk és ismeretterjesztő írás készül a magyarországi és a törökországi tevékenységéről⁴⁰, de azt is ki kell emelni, hogy sokáig az ő nevét viselte az isztambuli Tűzoltó Múzeum, amelynek új helyszínén is külön sarkot szenteltek a magyar grófnak, s nincs ez máshogy a budapesti Katasztrófavédelem Központi Múzeumában sem. Sírját, melynek felújítását 2019-ben a Külgazdasági és Külügyminisztérium

40 A fentebb már említett művek közül nem rég jelent meg török nyelven Cem Doğan kutató İtfaiyye-i Hümayun: Osmanlı İstanbul'nda Yangın, Modernleşme ve Kent Toplumu (1871-1921) (Szultáni Tűzoltóság: tűzvészek, modernizáció és városi lakosság az oszmán Isztambulban) című könyve, mely sokat foglalkozik Széchenyi tevékenységével, illetve a népszerű, színes #Tarih (#Történelem) című ismeretterjesztő magazin 2020. januári száma is beszámol az Ödön pasával kapcsolatos legfrissebb levéltári adatokról.

külföldi magyar emlékek megőrzésére kiírt pályázatának támogatásával az Isztambuli Magyar Intézet végezte el, minden év szeptemberében a török tűzoltónap alkalmából magyar nagyköveti vagy főkonzuli jelenléttel koszorúzza meg az Isztambul Nagyvárosi Tűzoltóság Európai Oldali Parancsnoksága, s 2020-ban a Magyar Tűzoltó Szövetség kezdeményezésére emléktábla is őrzi majd a magyar tűzpasa emlékét a török nagyvárosban.

Hazánkban Gróf Széchenyi Ödön elévülhetetlen érdemeket szerzett az önkéntes tűzoltó mozgalom megszervezésében, de Pest Budán az Ő nevéhez fűződik a hivatásos tűzoltóság felállítása is.

Isztambulban a török tűzoltó múzeumnál kétnyelvű emléktábla hirdeti gróf Széchenyi Ödön munkásságát, melyet 2020-ban adtak át.

Az emléktáblát – Budapest Főváros Önkormányzata támogatásával – a Magyar Tűzoltó Szövetség és az Isztambuli Tűzoltóság állította. (fotó: MTSZ)

Gróf Széchenyi Ödön síremléke

Szerzői életrajz

Dr. Berki Imre

A kulturális igazgatás területén önkormányzati és minisztériumi tapasztalatokkal rendelkezik. A rendvédelem történetének kutatásával foglalkozik. Kutatási területei:

- a katasztrófavédelem és jogelőd szervezeteinek története,
- tűzoltóság, polgári védelem
- valamint a magyar határőrizet története.

Ezen tárgyakban számos publikációja jelent meg.

A CTIF (Nemzetközi Tűzoltó Szövetség) Tűzoltóságok és CTIF Történeti, Múzeumi és Dokumentációs Bizottság alelnöke,

a Nemzeti Közszerzői Egyetem Katasztrófavédelmi Intézet külsős óraadója, a Védelem Tudomány szerkesztőbizottsági tagja.

A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Tanács valamint a Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület és a Jászapáti Önkéntes Tűzoltó egyesület tagja. Angolul beszél.

Szakmai pálya

1999–2003. Több budapesti kerületi önkormányzatnál közművelődési területen dolgozott

2003–2011. A kultúráért felelős minisztériumban dolgozott különböző beosztásokban

2011–2012. A Katasztrófavédelmi Oktatási Központ kiemelt főelőadója.

2012– A Katasztrófavédelem Központi Múzeumának igazgatója.

Tanulmányok

Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi karán Történelem szakon végzett, majd ugyanitt felsőfokú kulturális menedzseri képesítést szerzett, a Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Karán okleveles Európa szakértői diplomát kapott.

Eötvös Loránd Tudományegyetem Történelemtudományok Doktori Iskola, Új - és jelenkori magyar történelem szakon doktorált.

Elismerések

- Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság: Rendvédelem-történetért Érdemérem
- Tanácsosi cím
- Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság: Rendvédelem Történeti érdemkereszt
- Belügyminiszteri tárgyjutalom
- Osztrák Tűzoltó Szövetség kitüntetése a nemzetközi együttműködésért
- Gróf Széchenyi Család Alapítvány: Széchenyi díj – a közügyekért
- Főtanácsosi cím

Szerzői életrajz

Dr. Fodor Gábor

1984-ben született Budapesten. Szentendrén nőtt fel, iskoláit itt és Budapesten végezte. Középiskolás éve alatt is számos régészeti ásatáson dolgozott, érettségi után az ELTE Török Filológia-Történelem szakpárján tanult. Tanárai között olyan neves turkológusok és oszmanisták voltak, mint Vásáry István, Dávid Géza vagy Péri Benedek.

Fél évet töltött Erasmus program keretében az isztambuli Bilgi Egyetemen, de ezen kívül is számos alkalommal járt Törökország különböző vidékein és a szomszédos országokban.

Szakmai pályája

2009-ben kezdett el hivatalosan dolgozni a doyen turkológus Hazai György kutatócsoportjában, kezdetben az MTA Nyelvtudományi Intézetében, majd az MTA BTK Irodalomtudományi Intézetében, ahol az MTA fiatal kutatói ösztöndíjasa volt. 2014-2015 között a Maróth Miklós vezette Avicenna Közel-Kelet Kutatások Intézetének munkatársa volt, egészen az Isztambuli Magyar Intézet igazgatói posztjára történő kinevezéséig, amit azóta is visel.

Tudományos munka

2018-ban védte meg doktori disszertációját az ELTE Történelemtudományi Doktori Iskolája, Az Oszmán Birodalom, a magyarországi török hódoltság és a Török Köztársaság története doktori programja keretében. Fő kutatási területe az Oszmán Birodalom 19-20. századi története, különös tekintettel a török-magyar kapcsolatokra és a magyarok törökországi aktivitására. Közel 25 tudományos cikke jelent meg eddig négy különböző nyelven, 2019-ben került kiadásra Kardos Tatjánával közösen első könyve Látogatás az Oszmán

Birodalomba. Dr. Bozóky Dezső fotográfiái (1905-1906) címmel. Több tucat konferencia szervezője és résztvevője, kurátorként és tanácsadóként több kiállítás megvalósításában vett részt. Jelenlegi munkája mellett a Konstantinápolyi Magyar Tudományos Intézet történetének megírásán dolgozik.

Házas, egy éve született meg első gyermeke Isztambulban.

Kiadja a Magyar Tűzoltó Szövetség
Felelős kiadó: Dobson Tibor. tű. dandártábornok

A kiadvány a következő tanulmányok – szerzők által engedélyezett – újraközlésével készült:

Dr. Berki Imre: Gróf Széchenyi Ödön élete és munkássága
(in: Védelem Tudomány 2020. V. évf. 3. szám, 225. old.)

Dr. Fodor Gábor: Gróf Széchenyi Ödön Konstantinápolyban (1874–1922)
(in: Védelem Tudomány 2020. V. évf. 2. szám, 191. old.)

A bevezető dr. Berki Imre szövegének kiegészített változata.

A kiadvány képanyagának forrása a Katasztrófavédelem Központi Múzeuma, kivéve, ahol ezt külön jeleztük.

Tördelés, tipográfia: HBU Kft.
Készült 2020-ban

